

SEBESTYÉN KÁROLY: A MAGYAR SZÍNMIRODALOM

I.

dráma és a színpad szerves kapcsolatban vannak egymással, mióta először kísérelte meg a színészet ismeretlen ősapja, az utánzás homályos ösztönétől ihletve, hogy emelt helyen, figyelő közönségtől körülövezve emberi és isteni történeteket adjon elő. A görög dráma és a görög színpad együtt, a legszorosabb közösségben éltek át kezdetleges korukat és együtt fejlődnek, míg nem a tragikus *triász*-szal, Aischylosz-szal, Sophokles-szel és Euripides-szel elérik a virágzás tetőfokát. Rómában a városi lakosságnak látványos játék utáni vágya teremti meg a színpadot és a színpad szükségletei szólítják munkába Plautus-t és Terentius-t. A középkori misztériumjáték színhelye eleinte a templom, majd a templom előtti szabad piactér. Dráma színpad nélkül holt betű marad. Színpad dráma nélkül a rögtönző színész leleményének, ötletességének vagy ötlettelenségének kész prédája. Ugyanazok a feltételek éltetik a drámát és a színpadot.

A dráma és a színpad kapcsolatos története megtanít bennünket arra, melyek ezek a feltételek. Gazdag, szorgalmas, művelt városi élet. Vagy finom, áldozatra kész, művészetkedvelő udvar. Ahol e feltételek adva vannak, ott csakhamar virágot hajt és gyümölcsöt érlel a dráma és a színészet. Ahol hiányzanak, ott legföljebb csökevényesen, holtan született vagy korai elsorvadásra kárhozott alakban jelentkezik mind a kettő.

A magyar városi élet nagyon későn fejlődött ki és amennyiben mégis mutatkozott, túlnyomó részében idegen volt, nyelvre, szellemre, leggyakrabban még érzésre is. Udvari életről pedig Magyarországon 1867-ig beszélni sem lehet. Ekképpen a színház sem a városi polgárság közösségében, sem fejedelmi Maecenásokban nem talált támaszra. A 18. század második felében bukkan föl először költészetünkben a drámai forma – a dialogizált hitvitázó iratokat ma már senki sem fogja a dráma nevével megjelölni – tehát oly időben, mikor a magyar epika és líra már remekműveket termelt. És a 18. század végén kopogtatnak be a városok kapuin a színészet úttörői, tüzes magyarok, akik megdacolva éhséggel és hideggel, tudatlansággal és közömbösséggel elszántan viszik előre a magyar nyelv pallérozásának, a magyar géniusz öntudatra ébresztésének szent ügyét.

Az első igazi drámaíró – Bessenyei György. Mestere, elérhetetlen eszményképe, megihlető je Voltaire. A legegyetemesebb, legátfogóbb francia lángész ráütötte egész századára hatalmas géniuszának bélyegét. A magyar irodalom, az egész magyar szellemiség újjáalkotói, a testőrírók, az ő példáján lelkesedtek, az ő epikai és drámai műveit próbálták utánozni. Így jött létre vezérüknek, Bessenyeinek, számos filozófiai munkája, amelyek mind a francia felvilágosodás hatását tükrözik, így az „Agis tragédiája” és a „Philosophus”, drámai művek, amelyek még egy kezdetlegesebb színpad igényeit sem elégíthetik ki, de már mutatják az utat az elkövetkezendő nemzedéknek a művészi szövésű, érdekes, irodalmi szempontból tűzálló és a közönséget is vonzó dráma felé.

A cél ki volt tűzve. De még nemzedékeknek kellett küzdeniök és elvérzeniök, míg a dráma odáig eljuthatott. Mert a színház még a 19. század elején sem volt túl azon a ponton, ahová az első úttörők életük feláldozásával eljuttatták. És ha akadt volna is született drámaíró-tehetség, el kellett sorvadnia, mert nem volt színpad, amelyen akár a maga bukása árán is tanuljon, képességeit fejlessze és csiszolja, a drámai hatáskeltés eszközeit kipróbálja, önmagát mintegy ellenőrizze. Meddő kísérleteknél többre nem vitte sem a zseniális és a maga korában páratlan műveltségű Csokonai Vitéz Mihály, sem a termékeny és sokfelé próbálkozó Kisfaludy Sándor.

Annál csodálatosabb, szinte rejtelmes és alig magyarázható Katona József meteorszerű megjelenése, mindjárt a magyar irodalom zenith-jén. Előzők nélkül és – meg kell vallanunk – utódok nélkül, rokontalan magányosságban áll a legnagyobb magyar tragédia, „Bánk bán”, világ-irodalmi mértékkel mérve is nemének dísze. Katonának nem egyetlen drámai műve a „Bánk bán”; de a többi százalmas, gyarló, gyakran értelmetlen, logikátlan kísérlet. A „Bánk bán” sem tökéletes műalkotás; vannak organikus hibái: Gertrudisz királyné jellemének kettőssége,

Bánk Hamlet-szerű határozatlansága, Endre király gyarló magatartása. És vannak színszerűség tekintetéből hibáztatható jelenetei. De a tragédia mégis örökéletű marad. Miért? Mert örökéletű, örökké érvényes és hiánytalan kifejezője az egyetemes magyar nemzet tragikumának: az udvari arisztokrácia lelki meghasonlottságának, szüntelen ingadozásának a királyhoz való hűség és a nemzeti érzéshez való ragaszkodás között. Kifejezője az idegen uralom ellen lázadó magyarság elégedetlenségének, lefélékezett, de koronkint robbanó indulatainak. És kifejezője a jobbság, a szegénység, a jogfosztott tömeg méltó panaszainak, fájdalmainak, keserűségének. És mindezeket az érzéseket egy hatalmasan épített, kompozícióban is imponáló cselekvény és egy lávaként ömlő, elragadó, izzó erejű drámai dikció hordozza. És ezt a tragédiát a saját kora figyelemre sem méltatta. S a szerző életében nem akadt színház, amely eljátszotta volna. Négy évvel Katona József halála után, 1834-ben, indította el egy nagy és minden igaz érték iránt fogékony színész, Egressy Gábor diadalútjára.

Kegyesebb volt a sors Kisfaludy Károlyhoz, a magyar romantika atyjához, a maga kora modern irodalmának választott vezéréhez. Ő is sokat tanult a franciáktól, de az olaszoktól és a németektől is. Csak az antik irodalomból nem merített. Nem is akart meríteni, ő volt az első, aki egy országban, ahol a latin nyelvnek több volt az irodalmi hagyománya és az élő joga (törvényhozásban, törvénylátásban, közigazgatásban), mint az anyanyelvnek, nyíltan hadat mert üzeni az „elavult klasszikusoknak”. Tragédiastílust a franciáktól, komédiát a németektől vett át, különösen az akkoriban felette divatos Kotzebue-tól. Tárgyválasztásának bizarrságával, emberábrázolása merészségével, drámai motívumai titokzatosságával megelőzte Victor Hugo romanticizmusát. Bátor kézzel nyúlt bele nemzete történetébe és válogatta ki hőseit a legérdekesebb, legvonzóbb vagy legvisszataszítóbb történelmi alakok képtárából. Neki azonban már hatalmas segítőtársa akadt az egyre biztatóbban kibontakozó színpadban, amely a Felvidéken, a Dunántúlon, Erdélyben, Debreczenben, Váradon sorra hódította meg a megmagyarosodó, nemzeti öntudatra ébredt városi polgárságot a nemzeti irodalom és játékszín ügyének.

A magyar romantika hőrosmáry Mihály. Arany Jánossal és Petőfivel együtt a legnagyobb költői képviselője a magyar faj alkotó géniuszának. Shakespeare és a francia romanticizmus egyaránt hatottak költészetére, amelyet széleskörű és szokatlanul alapos elméleti tájékozottság és olvasottság mélyített el. Victor Hugo ihletésének nyomait mutatják tragédiái, a „Vérnász”, „Marót bán”, „Áldozat”. Shakespeare „Szent Ivánéji álom” című vígjátéka volt előképe a „Csongor és Tündé”-nek. A nagy brit királydrámáinak nemcsak retorikája,

hanem technikája is felismerhető a „Czillei és a Hunyadiakéban. Vörösmarty drámai prólógusa, az „Árpád ébredése” nyitotta meg a Nemzeti Színházat 1837-ben. Az ő mélyenjáró kritikái, dramaturgiai fejtegetései oktatták ki az ifjú műintézet első színészeit nehéz tisztük minden részletére. Tőle vette át a kritika felelős munkáját tanítványa, Bajza József, aki később igazgatója lett a Nemzeti Színháznak.

Csak most, hogy a Nemzeti Színház megvolt és évről-évre izmosodott és mind nagyobb helyet foglalt el a műveltek közérdeklődésében, most kezdett sohasem sejtett lendülettel kibontakozni a magyar dráma provinciális függéséből. A színpadnak, hogy műsora változatos, előkelő színvonalú és többségében magyar legyen, megvolt a maga folyton megújuló szükséglete. S a szükségletet nyomon követte a kínálat. Szinte a közgazdasági erők játékának csalhatatlan szabatoságával. Egész sereg drámaírónk támadt, akik kétségen kívül vagy némák maradtak, vagy más, kevésbé hálás téren kerestek volna érvényesülést, ha nincs a Nemzeti Színház, amely várta, örömmel fogadta, alkotásra sarkalta őket. Megszólalt gróf Teleki László, aki klasszicizáló „Kegyenc”-ében nagy tragikai erőnek és drámaírói hivatottságának adta bizonyosságát. Megdöbentette közönségét sötét pesszimizmusával Czakó Zsigmond, a „Leona” szerzője, előhírnöke a 19. század második felében uralkodó filozófiának. A költői zseninek és az agy aberrációjának szomorú vegyülékét mutatta Hugó Károly, egy hányt-vetett életű, boldogtalan poéta, aki mint ovos kezdte és mint tébolyult fejezte be pályáját, de közben maradandó értékű művet alkotott, a „Bankár és báró” című, megint szabásban és tónusban franciás polgári drámát. Gaál József ránk hagyta kedves és mulatságos örökül „A peleskei nótárius”-t, amelyet Gvadányi víg eposzából a német bohózatok mintájára gyúrt át népies és fantasztikus színművé. Még a halhatatlan báró Eötvös József sem tudott ellentállni a színpad csábító varázsának. A magyar közállapotok kérlelhetetlen bírálója „Éljen az egyenlőség!” címmel igen hatásos satirikus vígjátékot ír. S a mi örök dicsőségünk, Petőfi Sándor, a világirodalom egyik legtündöklőbb lírikusa, Shakespeare „Coriolan”-jának kongeniális fordítója, szintén megpróbálkozott a drámai műformával. Igaz, hogy nem sok dicsőség koszorúzta kísérletét. A „Tigris és hiéna” a francia romantizmus legszertelenebb túlzásainak késői kisugárzása. Megalkotásában nagyobb része volt a közepes színésznek, mint a lángelme jü költőnek. A dráma vagy talán inkább a színpad varázslatos világa mindig csábította azokat a költői tehetségeket, amelyek eredendő természetüknél fogva más műfajok ápolására voltak hivatottak. Jókai Mórt, legnagyobb regényírónkot, akinek nevét ismeri és tisztelettel emlegeti az egész művelt világ, csaknem élte fogytaig kísértette a vágy, hogy a színpadon is megmutassa erejét. Ez irányú egész munkásságából

azonban csak a dramatizált „Arany ember” maradt műsoron és ez is inkább néhány hálás szerepnek, mintsem drámai kompozíciójának vagy jellemfestése plasztikus erejének jóvoltából.

Egészen a színpadból nőtt ki és a színpadon izmosodott meg Szigligeti Ede, aki színészből lett a Nemzeti Színház igazgatójává és évtizedeken át legtermékenyebb házi írójává. Szigligeti nem volt költő. Ahol költői hatásra törekszik, ott vagy pathetikussá vagy szentimentálissá lesz. Ellenben a drámaírás technikájában a maga korának mértéke szerint elsőrangú mester, ő is főképp a franciáktól tanult, fogékony követője volt annak a félig romantikus, félig polgári irányzatnak, amelyet Dumas fils, Augier, Feuillet, Seribe stb. képviseltek. Ő teremtette meg a népszínművet, amelyben később Tóth Ede, Csepreghy Ferenc, Abonyi Lajos és mások nagy sikerrel utánozták, sőt meg is haladták. Irt egész sereg történelmi drámát, amelyek sorából különösen a „Valéria”, „Béldi Pál”, „II. Rákóczi Ferenc fogsága” emelkedik ki. Néhány művével példát szolgáltatott az úgynevezett *haute comédie-re*, a felsőbbrendű vígjátékra („A mama”, „Fenn az ernyő, nincsen kas”, „A nőuralom”) és ma is műsoron van kítűnő bohózata, a „Lilomfi”, a vidéki színész nyomorúságos vándoréletének, aranyos könnyelműségének mulatságos karikatúrája.

Magános hegyóriásként emelkedik ki literatúránkból Madách, hatalmas drámai költeményével, „Az ember tragédiájáéval. A költő és filozófus kettős lángelméjének csodálatos remeke ez a mű, a legmerészebb, legátfogóbb mindama poémák közül, amelyek a lét izgató problémáit feszegetik. Madách az emberiség életének, küzdelmeinek, múltjának, jelenének, jövőjének kérdéseit veti föl, a kiváló egyén és a sötét tömeg viszonyát kutatja, a történelem tragikumának szinte ritmikus megismétlődését tárja elénk. Felelete mind e kérdésekre a legkiábrándítóbb pesszimizmus, maga a *nihil*. Ezen a borúlátón csak a költemény utolsó soraiban csillan át kétes fényvel egy halvány biztatás, amely csaknem logikai ellentétben áll a mű egész értelmével. Madách nem szánta könyvdramáját színpadra. Tizenkilenc évvel halála után Paulay Ede, a Nemzeti Színház igazgatója, alkalmazta színre, természetesen lényeges húzásokkal, de a költő minden intencióját tiszteletben tartó tapintattal. Neki köszönhető nemcsak a tragédia nagy, szinte példátlan színpadi sikere, hanem egyúttal népszerűsége is. A mű költői értékét és filozófiai jelentőségét Alexander Bernátnak, a legkitűnőbb magyar esztétikusok és gondolkodók egyikének jegyzetes kiadása világította meg.

A fantázia szabad csapongását, a különösnek, sőt szertelennek romantikus kiélezését, a stílus shakespearei szabadosságait ültette a színpadra Rákosi Jenő, aki drámaírónak, esztétikusnak, publicistának egyaránt jelentékeny és eredeti. Hatvankét évvel ezelőtt (1866-ban) tűnt

fel „Aesopus”-ával, egy görögösködő cseles vígjátékkal. De egyéniségét legerősebben „Endre és Johanna” fejezi ki, egy komor, kicsapongó, erőszakos tragédia, amelyben a korai renaissance buja, kábító levegőjét érezzük, amely trónra emeli a szépséget, az ifjúságot, hirdeti az érzéki örömök egyedül üdvözítő voltát és teljesen *amorális* felfogásával híven tükrözi a *trecento* világának művészi és borzalmas jellemét. Barátja és fegyvertársa az új romantikus drámaköltészet igazaiért vívott harcban Dóczy Lajos, szelidebb, bajosabb, költőibb, de halványabb és erőtlenebb géniusz. „A csók”, „Széchy Mária” és „Az utolsó szerelem” ma már az irodalomtörténeti archívumban szunnyadnak. De mind a három „idők tanuja” és még megérheti hosszabb, rövidebb időre való feltámadását. Dóczy Lajosnak köszönhetjük Goethe „Faust”-jának és Schiller Wallenstein triológiájának mesteri fordítását és Madách tragédiájának kissé önkényes, de szellemes és formás átültetését német nyelvre. Ebbe a körbe tartozott Bérezik Árpád is, jóízű, kedves humorú, de túlságosan józan és szürke művelője a magyar társadalmi komédiának.

A Magyar Tudományos Akadémia, alapítójának, gróf Széchenyi Istvánnak szándéka szerint kötelességének tudja nemcsak a szellemi és természettudományok, hanem a szépirodalom ápolását, irányítását is. Ezt a célt szolgálják pályadíjai, amelyek ma már elvesztették minden igazi jelentőségüket, de évtizedeken keresztül serkentő, munkára biztató hatással voltak a fiatalabb írói nemzedékekre. E pályadíjak árnyékában húzódtak meg Várad Antal, Somló Sándor, Bartók Lajos. És e pályadíjak fénye emelte ki a homályból és csábította Budapestre a papi szeminárium falai közül Csiky Gergelyt, Szigligeti Ede jogutódját. Csiky is évtizedeken át volt a Nemzeti Színház játékrendjének táplálója. Szerette a színpadot, szolgálta a Nemzeti Színházat annál eredményesebben, mert nem kötelezték irodalmi vagy esztétikai dogmák, nem esküdött örök hűséget semmiféle irányzatnak. Tudott történelmi és modern drámát írni, vígjátékot és bohózatot, tudott társadalmi tendenciát kiélelni és *l'art pour l'art* mulattatni. Csaknem mindig érdekes volt, le tudta kötni közönsége figyelmét, mert ennek a közönségnek dolgozott, részese volt e közönség minden elfogultságának, előítéletének, vágyának és szenvedésének. Olykor el-eltévelygett a múlt, a romantika ingoványos tilosába. De mindig megbánta és hamarosan vissza is tért a jelen talajára. Ott volt ő elemében, ott volt erős és hatásos. De éppen azért, mert testestül-lelkestül a maga koráé volt – a múlt század utolsó három évtizedéé – ahogy e kor elmúlt, el kellett neki is múltnia. Egyetlen érzelmes vígjátéka „A nagymama” maradt műsoron, egy német mintára készült, bármily színhelyen és időben lejátszható mese. Egyébként a maga korában leghangosabban ünnepelt drámáival is hiába próbálkozik a színházak kegyelele.

II.

A magyar dráma világirodalmi jelentősége Herczeg Ferenc fölépésétől számítható. Első társadalmi színműve, „A dolovai nábob leánya”, amely nagy sikert aratott és nyomban irodalmunk első sorába helyezte szerzőjét, még a múlt század kilencvenes éveinek első feléből való.

Tárgyát abból a milieuból hozza, amely Herczeg lelkéhez akkoriban legközelebb állott: a katonatiszti életből. Már itt fölismeri a katonai és polgári felfogás közti különbségekből, sőt ellentétekből fakadó nagy válságot, már itt megmutatja szatirikus hajlandóságát, éleslátását, könnyedségét mese kigondolásában, érdekes alakok vonzó rajzában. Pályája egyre emelkedik, amint gondolkodásában, érzésében, költészetében nagyobb teret juttat a *közélet pathosának*. Meg-megihleti a magyar történelem hősi szelleme („Ocskay brigadéros”, „Déryné ifiasszony”, „Árva László király”, „A fekete lovas”, „A híd”), fölemelkedik világtörténelmi perspektívák magaslatára („Bizánc”); egy-egy drámájában nemcsak a kor lelkét, hanem a magyarság örök tragikumát is megszólaltatja. „Ocskay brigadéros”-a egyetemes nemzeti jelentőség szempontjából csak Katona „Bánk bán”-jával mérhető össze. „Déryné ifiasszony” egy darab magyar kultúrhistoria. „A híd” az újjászületésre törekvő és rozsdás bilincsek közt vergődő Magyarország hősi küzdelmének, titáni törekvéseinek és szomorú összeomlásának tragédiáját testesíti meg Széchenyi István alakjában. Amellett szívesen vissza-visszatér a könnyebb vígjátékhoz, amelyben kedvére csillogtathatja franciás technikáját, finom elmességét, epigrammatikus élű dialógusait. „A kék róka” bejárta a világot és Párizsban is lelkesen tapsoló hívekre talált. Herczeg Ferenc drámáirói pályája még korántsem zárult le. ötletességétől, leleményétől, nemes írói becsvágyától a magyar irodalomnak még sok várnivalója van.

A színpaddal megpróbálkozott a kisvárosi élet magánosságába zárkózott Gárdonyi Géza is és pedig nagyon szép sikerrel. „A bor” legjobb népdramánk, erős, egészséges, organikus alkotás, amelyben nyoma sincs a népszínművek műparasztyainak, mindig ünneplőruhában járó legényeknek és leányainak, hazug szentimentalizmusának és természetellenes melodramatikájának. Hús- és véralakok, a föld egyszerű, szűkszavú, csaknem primitív gyermekei élnek le előttünk a maguk kis drámáját, amely az ember nagy és örök drámájának kicsinyített, de nem torzított mása. A költőt mélyen vallásos kedélye inspirálta „A karácsonyi álom” bájos misztériumára.

A regény és elbeszélés birodalmából rándult át Rákosi Viktor és Malonyay Dezső is koronkint a színpad csábítóbb világába, az „Elné-

múlt harangok"-ban maradandó sikerrel. Sokoldalú műveltségét, bátor fantáziáját Pékár Gyula is szívesen bocsátotta a dráma és a színpad szolgálatába.

Hatalmas östehetség kevés művészi önfegyelmeléssel lakott Bródy Sándor poétalelkében. Sikerről bukásra, bukásról sikerre bukácsolt egyenetlen írói pályáján. Volt rá eset, hogy egyáltalán nem tudott visszhangot kelteni. Máskor egészen hatalmába kerítette a Múzsát, meghódította színészeit, lenyűgözte közönségét. A francia naturalistáktól tanult, de gyökeresen magyar volt, a magyar kisváros szülötte, a magyar főváros neveltje. És „A tanítónő”-ben, „A dadá”-ban soha el nem múlható magyar típusokat teremtett meg.

Szinte szöges ellentéte Bródy naturalizmusának Ferenczy Ferenc stilizált finomsága, előkelősége; de ez a választékosság nála nem *pose*, hanem lelke mélyéből fakadt. A „Flirt” című vígjátéka azt a reményt keltette, hogy a franciás tónusnak ő lesz hivatott magyar képviselője. Fájdalom, a szép és komoly siker után hamarosan elhallgatott. Műalkotóiból műélvezővé lett.

A magyar színpadi kultúra hatalmas föllendülése megsokszorozta az írók számát, akik drámai műveikkel a siker kapuit ostromolják. A népes, mozgalmasabb csapatból magasan kiemelkednek Zilahy Lajos, nagyobb szabásúnak ígérkező költői talentum, aki évről évre tisztultabb, tökéletesebb és súlyosabb drámákkal gyarapítja a Nemzeti Színház műsorát; Csathó Kálmán, a múltak bájos emlékeinek rajongója, a szemlélődő, inkább passzív magyar természet lelkes bűvara, aki ezenfelül a színpadi mesterségnek is feddhetetlen tudója; Hevesi Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója, gazdag tudású esztétikus, zseniális rendező és elegáns tollú szerzője választékos és hatásos vígjátékoknak. Földes Imre, aki a tömegszüneteket épp oly ügyesen és okosan tudja megszólaltatni, amily avatott és melegszívű festője a falusi idillnek; Vojnovich Géza, irodalmunk lelkiismeretének egyik legkényesebb Ízlésű öre, aki történelmi színműveivel bebizonyította önálló alkotó erejét és jellemző készségét is; Bibó Lajos, jeles elbeszélő, de biztos kezű drámaíró is, akitől első színpadi szereplése óta sokat remélhetünk; a réghallgató Hajó Sándor, akinek elmésségében annyi örömeink telt; Drégely Gábor, a naturalista, sok világot járt színdarab szerencsés kigondolója; Heltai Jenő, a nagy lírikus és regényíró, aki a „Tündérlaki leányokkal példát mutatott a felsőbbrendű komédiára is. „Az orvos és a halál” című dramolettjével a legmagasabbra szárnyalt, ahová a költőt a filozófus fölemelheti; Fodor László, a leleményes és sokoldalú balletrista, Lakatos László, a kesernyés, de szellemes szatirikus, Vajda Ernő, aki egyenesen az export részére dolgozik és végül Szomory Dezső, akinek merészsége gyakran lendül szertelenségbe, eredetisége modorosságba, de

aki kétségkívül egyike a legmélyebben járó, legizgatóbb, legmegkapóbb jelenségeknek modern irodalmunkban.

Ez a névsor nem teljes. Nem is lehet az. Ha nem is mindennap, de minden saison új nevek sokaságát veti felszínre. Jönnek és tűnnek, lefoglalják a nap érdeklődését és elmúlnak a nappal. Itt e rövid beszámolóban pedig lehetőleg arra kell törekednünk, hogy a múltó jelenségek kaotikus forgatagából azt emeljük ki, ami maradandó. Ami maradandó nemcsak immanens értékénél, hanem sorsánál és hatásánál fogva is. Ami erejét vagy azzal bizonyította, hogy áttört a nemzeti nyelv szűkre vont sorompóin, vagy azzal, hogy részévé lett az irodalmi köztudatnak, még szerzője életében átvonult a halhatatlanságba.

S ha így fogjuk fel tisztünket, akkor a jelen nemzedék mesgyéjén mindenekelőtt Molnár Ferenc nagyranőtt alakjánál kell megállanunk. Huszonöt éve játszották első színdarabját, húsz éve, hogy elindult a világirodalom meghódítására. Akkor vitte ki Novelli „Az ördög”-től Olaszországba.

Azóta Molnárnak minden magyar bemutatója fontos ügye a világsajtónak. E szédítő külső siker értéke azonban elhalványodik a belső siker mellett, amelyet e nagy költő fokozatos Mérése, megtisztulása, átszellemülése jelent. Ma már elérkezett arra a pontra, ahová társai közül a legkevesebben, hogy a szélsőségig vitt ökonómiával a legtöbbet tudja kifejezni; hogy nincs egy renyhe szó, egy fölösleges helyzetváltozás darabjaiban, hogy dikciója szünet nélkül szikrázik, új meg új ötletet vet föl, új meg új fordulattal lepi meg hallgatóját. A tárgyválasztásban is egyre kényesebbé vált. Nem áll többé hideg számítással sem alakjaival, sem történéseivel szemben. Egészen egybeforrott azzal, amit ír, lelkét teszi bele minden sorába és cizelláló gondosságban felülmúlja a legfinomabb mestereket. Ha a jelenkor költőjéről, aki mindössze ötven esztendő és aki előtt még annyi új munka áll, szabad a szót használnunk: Molnár Ferenc ma a drámai művek kigondolásában és megcsinálásban megközelíti a tökéletességet. De Molnár Ferenc e mellett költő is, Isten kegyelméből való költő. A „Liliom” a legtisztább, legnemesebb költészet. De az „Olimpia” is az. És az a tarka-barka álomvilág, amellyel benépesítette a színpadot a „Testőr”-ben, a „Farkas”-ban, „A hattyu”-ban, a „Fehér felhők”-ben, ugyancsak az. Molnár Ferenc képzelete ritkán száll túl az egyéni életkörén. Boldog és boldogtalan, égi és földi szerelem, féltékenység, osztálygögg, művésznyomorúság és dicsőség, reménykedés és csalódás töltik meg alakjai szívét és elméjét. Történeti tárgyhoz nem nyúlt. Amit Herczeg Ferencznél a *közélet pathosz-ának* neveztünk, nála nyomokban is ritkán található („Fehér felhők”). De ez a látszólagos fogyatékoság voltaképp erőt jelent, koncentrálttságot oly körre, amelyben a költő otthonosnak érzi magát. És még valamit: azt, hogy Molnár

Ferenc arra veti a fősúlyt alakjaiban, amit a legfontosabbnak érez, keresi az *emberben az embert*.

Világjáró híre van Lengyel Menyhértnek, a „Tájfun” szerzőjének is. Szerencsés kézzel nyúlt ebben a drámában oly téma után, amely akkoriban, az orosz-japán háború idejében, minden európai ember érdeklődését lázasan foglalkoztatta. És a japán és európai gondolkodás ütközőpontjául szerencsésen választotta az asszonyt. Azóta sokat írt, sokat próbálkozott, hol komolyabb, hol könnyebb tárgyakkal, sikert is látott, tapsot is aratott, de a „Tájfun” hatalmas emlékével többi műve mai napig sem tudott megbirkózni. A „Tájfun”-on öt világrész színházi közönsége izgult. Utódainak jóval szűkebb geográfiai elterjedettség jutott osztályrészül.

Két világrész ismeri és becsüli meg Bíró Lajos komoly és értékes drámaírói tehetségét is. ő az első és egyetlen a magyar dráma művelői közül, aki a filmnek is tartósan és nagyon szép eredménnyel állott szolgálatában. De itthon és a külföldön is sokat tapsoltak „A sárga lilium”, „A rablólovag”, a Lengyel Menyhérttel közösen írt „A cárnő” szívbe-markoló drámai feszültségű jeleneteinek.

Mélyen a honi talajban gyökeredzik Móricz Zsigmond monumentális költészete, drámai *oeuvre-je* is. Amit a színpad részére alkotott, az előreláthatón mindig csak a miénk marad. Mint ahogy nem lehet átültetni idegen talajba Vörösmarty vagy Arany János remekait. De a magyarság ezeket a színműveket legnagyobb értékei közé számítja. A „Sári bíró” csodálatos vegyülete a kendőzetlen igazságnak, a retouche-t nem ismerő természetűségnek és a kedves, mosolygó humornak. A „Búzakalász”, „A vadkan”, az „Uri muri” kevésbé vonzották a közönséget, de a hozzáértő előtt nem kisebb értékeket tártak fel. Móricz Zsigmondnak is az epika az igazi területe. De a magyar színpad sok új, eredeti, egyéni színnel érezné magát szegényebbnek, ha Móricz Zsigmond koronkint föl nem keresné magvas, mindig érdekes alkotásaival.

*

A magyar dráma történetét csaknem pontosan osztja két fejezetre az a határév, amely a 19. századot a huszadiktól elválasztja. Az első fejezet az úttörők, a pályakezdők, a kísérletezők, az utánzók koráról számol be. E korból voltaképpen csak két név emelkedik a világirodalom héroszainak magaslatára, két magános csillag: Katona József és Madách Imre. A második korban a kép megváltozik. A magyar dráma bekapcsolódik az egyetememes irodalom áramlásába, úgyszólván küzdelem nélkül találja meg a kapcsolatot a külfölddel és válik egyenlőrangú küzdőtárrsá a nemzetek versenyében. Akiknek ezt a ritka szép dicsőséget köszönhetjük, azokat annál melegebb elismerés illeti meg, mert ők a leghatalma-

sabb tényezői egyúttal színpadi kultúránk nagyszerű föllendülésének is. Az ő kedvükért özönlik a közönség a színházba, ők neveltek kitűnő színészeket bonyolult és nagyigényű művészi feladataik sikeres elvégzésére. Nekik van főrészüik abban, hogy a magyar főváros ízig-vérig magyarrá lett lelkében és érzésében is.

Nem az udvar tékozló gráciája, nem Maecenások megalázó alamizsnája tartotta és tartja el a magyar színművészetet, hanem azok a jeles magyar írók, akik a színház részére közönséget neveltek; és az a közönség, amely megértette és megfogadta a magyar drámaírók hívó szózatát. A magyar nemzet, amely tiszta tudatában van annak, hogy mit jelent kultúrája számára a magyar színpad, büszke lehet drámaíróira, akik dicsőséggel hordozzák meg a nagyvilágban a magyar nevet. Büszke lehet rájuk, mert az ő tehetségük is a magyar nemzeti léleknek tehetségeiben oly csodálatosan gazdag ősforrásából fakadt.

